

Viljar Veebel[†]

Baltijos gynybos koledžas

Liia Vihmand^{**}

Tartu universitetas

Illimar Ploom^{***}

Estijos karo akademija

Ar Rusija laikysis Vakarų normų ir vertybių? Kaip Rusija suvokia patikimą atgrasinimą, normatyvinę galią ir sankcijas

Atliekant tyrimą remiamasi prielaida, kad dabartinius Rusijos ir Vakarų klaidingus aiškinimus ir ne-realius lūkesčius tam tikru mastu lemia oponentų lingvistiniai ir koncepcijų skirtumai. Taigi tyrimo tikslas – aptarti, kaip Rusija lingvistiškai ir konceptualiai suvokia ir aiškina sąvokas *normatyvinė galia*, *atgrasinimas* ir *sankcijos*. Autorių manymu, atgrasinimas, normatyvinė galia ir sankcijos sudaro tris pagrindinius Vakarų pasaulio naudojamų priemonių elementus, siekiant savo tikslų tarptautinių santykių srityje. Vis dėlto rusų kalboje nėra nustatyta nė vienos iš šių trijų sąvokų aiški ir lengvai suprantama reikšmė, be to, Rusijos psichologinis modelis iš dalies nesutampa su Vakarų šalių psichologiniu modeliu, dėl to mažiau tikėtina, kad šiuos tris elementus pavyks sėkmingai praktiškai pritaikyti. Nurodoma, kad tuo atveju, jei ES ir NATO siekia santykių su Rusija pažangos, būtina atsižvelgti į su tuo susijusius iššūkius ir apribojimus. Iš šių trijų elementų, atrodo, mažiausiai tikėtina, kad Rusijos politikai ir visuomenės nariai sutiks su normatyvine galia: šios sąvokos vertimas į rusų kalbą lingvistiniu požiūriu yra sudėtingas ir sunkiai suprantamas rusams, nes su juo siejamas neigiamas dominavimo ir nepagarbos atspalvis. Šiuo atžvilgiu yra šiek tiek didesnė tikimybė, kad pavyks sėkmingai pritaikyti sankcijas, nes Rusija nekvestionuoja sankcijų teisėtumo, be to, ji gali būti motyvuota siekti abipusio supratimo ir ieškoti kompromisų šiuo atžvilgiu.

Įvadas

Patikimas atgrasinimas, tam tikrų visuotinių normų ir vertybių propagavimas bei sankcijų taikymo grėsmė, jei šių normų ir vertybių nebus paiso-

[†] Dr. Viljar Veebel yra Baltijos gynybos koledžo vyr. mokslo darbuotojas. Adresas korespondencijai: Riia 12-404, EE-51010 Tartu, Estonia; tel. +372 505 7255, el.p.: viljar.veebel@baltdefcol.org

^{**} Liia Vihmand yra Tartu universiteto Slavų filologijos departamento doktorantė.

Adresas korespondencijai: Kūüni 4-1, EE-51004 Tartu, Estonia.

^{***} Dr. Illimar Ploom yra Estijos nacionalinio gynybos koledžo strateginių studijų docentas.

Adresas korespondencijai: Riia 12, EE-51013 Tartu, Estonia; tel. +372 717 6100; el.p.: illimar.ploom@ut.ee

ma, sudaro tris pagrindinius šiandien Vakarų šalių tarptautinėje arenoje naudojamų priemonių elementus, siekiant savo tikslų. Vakarai tikisi, kad visi šie komponentai: pirmą, atgrasinimas, antra, normatyvinė galia, ir, trečia, sankcijos, bus veiksmingi ir Rusijos atveju. Pavyzdžiui, 2014 m. Rusijai neteisėtai aneksavus Krymą, Šiaurės Atlanto sutarties organizacija (NATO) reikšmingai prisidėjo prie jos atgrasinimo ir gynybos pozicijos stiprinimo, siekdama atgrasinti Rusiją, be kita ko, dislokuodama daugiatautes kovines grupes Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje¹. Konflikto Ukrainoje metu įvairių Europos Sąjungos (ES) institucijų atstovai pabrėžė, kad konfliktas Ukrainoje kelia pavojų Europos normoms ir vertybėms, bei pasmerkė Krymo aneksiją prie Rusijos Federacijos. Be to, jie pritarė nuomonei, kad Rusijai taip pat bus naudingas ES Rytų partnerystės šalims narėms užtikrinamas didesnis stabilumas ir klestėjimas². Reaguodama į Rusijos įvykdytą Krymo aneksiją ir sąmoningą Ukrainos destabilizavimą, ES įvedė sankcijas Rusijai ir jos šalininkams arba buvusiems Ukrainos vyriausybės pareigūnams³. Taigi Vakarų šalys aktyviai naudoja atgrasinimą, normatyvinę galią ir sankcijas, taip siekdamos aiškiai parodyti Rusijai, jog šaliai derėtų keisti savo elgesį.

Tuo tarpu Rusija didino santykių su Vakarų šalimis įtampą, vadovaudamasi savo požiūriu į tarptautinius santykius, didžiąsias pasaulio valstybes ir teisinę valstybę. Užuot propagavusi naudą, siejamą su partneryste ir bendradarbiavimu, Rusija teikia pirmenybę šalies suverenitetui, nacionaliniams interesams ir *raison d'état* principui. Be to, Rusija nuolat palaiko ir propaguoja daugiapolio pasaulio santvarkos plėtrą, aiškiai siekdama užtikrinti savo, kaip dominuojančios galingos valstybės, vaidmenį Eurazijos regione⁴. Taip pat šalies politinis elitas priešinasi Vakarų šalių kaltinimams, kad Rusija vykdo neoimperinę ar agresyvią užsienio politiką. Priešingai, Rusijos politiniai lyderiai, tokie kaip Vladimiras Putinas ir Sergejus Lavrovas, tvirtina, kad Rusijos, kaip didžiosios valstybės, elgesys yra įprastas, o ir kiti didžiųjų valstybių centrai taip

¹ NATO (2020), „Deterrence and defence“, accessed 02. 08. 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm

² Veebel, V., Markus, R. (2018), “European Normative Power During Ukrainian-Russian Conflict”, *Baltic Journal of Law & Politics*, Vol 11, Issue 1, p. 1–20, [https://content.sciendo.com/configurable/contentpage/journals\\$002fbjlp\\$002f1\\$002f1\\$002farticle-p1.xml](https://content.sciendo.com/configurable/contentpage/journals$002fbjlp$002f1$002f1$002farticle-p1.xml)

³ European Council (2020), „EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine“, accessed 02. 08. 2020, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/>

⁴ Karaganov, S., Suslov, D.V. (2018), “A new world order: A view from Russia”. Russia in global affairs, Publisher’s column, published on October 4, 2018. <https://eng.globalaffairs.ru/articles/a-new-world-order-a-view-from-russia/>

elgtūsi^{5,6}. Vakarų politinės ir ekonominės sankcijos jų taikymo viduriniu laikotarpiu neprivertė Rusijos nutraukti Krymo aneksijos ir nepadarė didelės žalos Rusijos ekonomikai. Galiausiai ne mažiau svarbu ir tai, kad NATO sėkmė, siekiant atgrasinti Rusiją karinėmis priemonėmis, taip pat yra šiek tiek abejotina, nes po pastaruoju metu vykdytų karinių pratybų Lenkijoje („Anaconda 2016“) ir Baltijos šalyse („Defender 2020“) stabilumas regione nepadidėjo, tačiau reali įtampa tarp Aljanso ir Rusijos pasiekė aukščiausią lygį nuo pat 2004 m.⁷ Taigi, panašu, kad Rusija atlaikė Vakarų šalių spaudimą atgrasinimo, normatyvinės galios ir sankcijų atžvilgiu. Šalis tiesiog nereaguoja į Vakarų priemones taip, kaip ES ar NATO to tikisi.

Tai rodo, kad Rusija nėra suinteresuota laikytis Vakarų vertybių ir pripažinti Vakarų pasaulio pranašumą Rusijos politinės sistemos atžvilgiu tiek atgrasinimo, tiek normatyvinės galios prasme. Vienas to paaiškinimų yra tai, kad ir Rusijos politinis elitas, ir eiliniai rusai nesupranta ES ir NATO Rusijai skirto idėjinio turinio, o tai lemia klaidingą jų tarpusavio santykių aiškinimą bei nerealius Vakarų šalių iššūkius. Atliekant šį tyrimą, remtasi prielaida, kad klaidingą aiškinimą ir nerealius lūkesčius tam tikru mastu lemia Rusijos ir Vakarų pasaulio lingvistiniai ir apibrėžimų skirtumai. Pavyzdžiui, galbūt kertiniai šiandienos Vakarų visuomenės ramsčiai labai prastai aiškinami rusų kalba ir prasmės atžvilgiu yra nereikšmingi, su jais siejama kitokia reikšmė, arba rusai visiškai nesupranta jų praktinės reikšmės, o galbūt ES arba sankcijų normatyvinė galia rusams ir jų politinei kultūrai yra pernelyg dominuojanti arba pernelyg žeminanti. Taigi, tyrimo tikslas – aptarti, kaip Rusijoje lingvistiniu ir sąvokų atžvilgiu yra suprantami ir aiškinami pagrindiniai Vakarų pasaulio principai, tokie kaip *normatyvinė galia*, *atgrasinimas* ir *sankcijos*. Tyrimas išsiskiria aiškia praktine verte, nes kiekvienas etapas padeda geriau suprasti, kodėl Rusija nesielgia pagal Vakarų visuomenės lūkesčius, todėl taip didinamas saugumas ir stabilumas tiek Europoje, tiek visame pasaulyje.

Straipsnį sudaro 4 struktūrinės dalys: 1 dalyje trumpai aprašoma teorinė logika, kaip, Vakarų šalių manymu, turėtų veikti *normatyvinė galia*, *atgrasinimas* ir *sankcijos*; 2 dalyje pateikiamas šių žodžių lingvistinis aiškinimas rusų

⁵ Putin, V. (2014), „Poslanie Federalnomu Sobraniju“, published 04. 12. 2014; <http://www.kremlin.ru/transcripts/47173>

⁶ Lavrov, S. (2018), „Foreign minister Sergey Lavrov’s statement and answers to media questions at a news conference on Russian diplomacy in 2017“, Moscow, published 15. 01. 2018, https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/3018203

⁷ Ploom, I., Sliwa, Z., and Veebel, V. (2020). The NATO “Defender 2020” exercise in the Baltic States: Will measured escalation lead to credible deterrence or provoke an escalation? *Comparative Strategy*, 39(4), 368–384.

kalba; 3 dalyje aprašoma, kaip rusai supranta žodžių *normatyvinė galia*, *atgrasinimas* ir *sankcijos* reikšmę pagal kontekstą ir apibrėžimą; 4 dalyje pateikiami tyrimo rezultatai ir išvados.

1. Normatyvinė galia, atgrasinimas ir sankcijos: kokia iš esmės turėtų būti jų įtaka Rusijai?

Jau daugiau nei 70 metų tiek NATO, tiek ES atlieka taikos, saugumo ir stabilumo Europoje kertinių akmenų funkcijas. NATO sutelkia dėmesį į kolektyvinę gynybą, pasitelkdama patikimą atgrasinimą, kaip pagrindinį bendros Aljanso strategijos elementą, taip siekdama išvengti konfliktų ir karų bei apsaugoti savo narius⁸, o Europos Sąjunga tarptautinėje arenoje dažniausiai pasikliauja savo normatyvine galia ir propaguoja tam tikrų visuotinių normų ir vertybių, tokių kaip demokratija, teisinė valstybė ir įsipareigojimas gerbti žmogaus teises, skleidimą kitose šalyse⁹. Dėl to tikimasi, kad kolektyvinės gynybos principas atgrasins kitas šalis nuo bet kurios Aljanso narės puolimo, o kitos šalys sieks taikyti bendras euroatlantinės bendruomenės vertybes, siekdamos palaikyti gerus santykius su Vakarų šalimis, kaip teigiamas sąlygas. Vis dėlto, jei šalys nesilaiko šių vertybių ar elgiasi nepriimtinais, joms galima taikyti politines ir ekonomines sankcijas (kaip neigiamų sąlygų materializaciją), taip siekiant priversti tikslinę šalį pakeisti ar nutraukti nepriimtina elgesį¹⁰. Tokiu būdu atgrasinimas, normatyvinė galia ir sankcijos sudaro tris pagrindinius priemonių, kurias Vakarų pasaulis naudoja, siekdamas savo tikslų tarptautinių santykių srityje, elementus.

Nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio pabaigos akademinėje literatūroje *normatyvinės galios* koncepcijai pradėta skirti daugiau dėmesio, tai siejant su sėkmingu buvusių sovietinio bloko šalių persitvarkymu į vakarietiško stiliaus visuomenes. Akademinėje bendruomenėje normatyvinė galia siejama su neoimperiniu mentalitetu ir savastimi^{11,12}. Teoriškai tikimasi, kad normų skleidimas vyks šešiais kanalais, tokias kaip plitimas (netyčinis skleidimas), informacinis veiksnys (strateginiai ir deklaratyvūs pranešimai), procedūrinis

⁸ NATO (2020).

⁹ Veebel, V., Markus, R. (2018), p. 9, 13, 15, 16.

¹⁰ Plačiau žr.: Veebel, V., Markus, R. (2016), "Will sanctions against Russia be successful: Will Russia fall before Ukraine?", *Journal of Security & Sustainability Issues*, Vol 5, Issue 4 (June 2016), pp. 465–480.

¹¹ Cooper, R. (2003), *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*, Atlantic Books, London.

¹² Zielonka, J. (2008), "Europe as a Global Actor: Empire by Example?", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*, Vol. 84, No. 3, Power and Rules in the Changing Economic Order (May 2008), pp. 471–484.

veiksny (santykių institucionalizavimas, pvz., tarptautinėse organizacijose), perkėlimas (imponuotojo privalumų perdavimas kitoms šalims), akivaizdus [perteikimas] (fizinis buvimas kitose šalyse ar tarptautinėse organizacijose) ir kultūros filtras (kultūros skleidimas ir politinė erudicija kitose šalyse ar tarptautinėse organizacijose)¹³. Platesne prasme normatyvinė galia taip pat siejama su įsitikinimu, kad Vakarų vertybės yra visuotinio pobūdžio. Be to, Vakarų normų ir vertybių skleidimas glaudžiai siejamas su išorinio valdymo teorija, pagal kurią dėl tarpusavio priklausomybės vidaus taisyklės yra išplečiamos už formalios narystės ribų¹⁴.

Tuo remiantis tikimasi, kad tiek ES, tiek NATO pajėgs pakeisti ir apsaugoti tam tikras tarptautinių santykių normas ir vertybes. Įsivaizdavimas, kad Rusija yra suinteresuota Vakarų normatyvinių vertybių taikymu, tiesiogiai siejamas su NATO ir ES šalių narių, kaip normatyvinės galios įgyvendintojų, savastimi. Panašiai kaip ir kitos šio modelio šalys, manoma, kad Rusija niekuo nesiskiria nuo likusių (buvusių sovietinių) šalių, t. y. Rusija yra tik tikslinė šalis, kurią reikia priversti ar įtikinti pripažinti tam tikras normas, taisykles ir praktiką, tokią kaip demokratija, socialinis teisingumas, įsipareigojimas gerbti žmogaus teises ir pagrindines laisves¹⁵. Be to, atlikus kai kuriuos naujausius tyrimus, teigiama, kad išorinio valdymo teorija taikoma visoms šalims, dalyvaujančioms ES kaimynystės politikoje (EKP)¹⁶. Nors Rusija nėra EKP narė, šalis dalyvauja įvairioje EKP globojamoje tarpvalstybinio bendradarbiavimo veikloje¹⁷.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Vakarų šalys tikisi, jog jos sėkmingai propaguos Europos normas ir vertybes kitose šalyse, įskaitant Rusiją, naudamosi įvairiais kanalais, tarpusavio ryšiais ir dalyvaudamos bendruose projektuose. Vis dėlto, kelių autorių teigimu, tai yra asimetriška ir vienpusė dominavimo sistema, kurios pagrindą sudaro ne kompromisai ar abipusė nauda, o ES reikalavimai pripažinti europines vertybes mainais į ekonominę naudą¹⁸.

Atgrasinimo koncepcija NATO kolektyvinės gynybos strategijos siste-

¹³ Manners, I. (2008), "The Normative Ethics of the European Union", *International Affairs*, Vol 84, Issue 1, pp. 45–60.

¹⁴ Veebel, V., Kulu, L., Tartes, A. (2014). "Conceptual factors behind the poor performance of the European Neighbourhood policy", *Lithuanian Foreign Policy Review*, Vol 31, pp. 85–102.

¹⁵ Manners, I. (2008).

¹⁶ Lavenex, S. (2004), "EU external governance in 'wider Europe'", *Journal of European Public Policy*, Vol 11 (August 2004), pp. 680–700.

¹⁷ European Commission (2019), "European neighbourhood policy", last updated 31. 01. 2020, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/european-neighbourhood-policy_en

¹⁸ Manners, I., Tocci, N. (2008), Comparing normativity in foreign policy: China, India, the EU, the US and Russia. In N. Tocci (Ed.), *Who is a Normative Foreign Policy Actor?: The European Union and Its Global Partners* (pp. 300–329). Centre for European Policy Studies, <http://www.ceps.be/book/who-normative-foreign-policy-actor-european-union-and-its-global-partners>

moje aiškina daugelyje Aljanso strategijos dokumentų. Pavyzdžiui, Aljanso strategijoje teigiama, kad „niekas neturėtų abejoti NATO ryžtu, jei iškiltų grėsmė, kurios nors jos narės saugumui“¹⁹. Organizacija taip pat numato, kad Aljanso branduolinių ir įprastinių pajėgumų derinys turėtų įtikinti oponentą, kad dėl agresijos šis patirs išlaidų, kurios viršys galimą naudą^{20,21}. Tokiu būdu atgrasinimas yra grindžiamas bandymu įtikinti priešininką nenaudoti jėgos, grasinant oponentui atsakomosiomis priemonėmis arba kenkiant priešininko operatyviniams planams²².

Aptariamam atveju Vakarų šalys iš esmės remiasi argumentu, kad „Rusija turėtų būti atgrasinta, nes mes būtume atgrasinti, jei būtume jos vietoje“. Vis dėlto tam būtina sąlyga reiškia, kad Vakarų šalių ir Rusijos psichologiniai ir kultūriniai elgesio modeliai turėtų iš dalies sutapti bent pagal esminius aspektus. Taigi, ir vėl tikimasi, kad Rusija pripažins plačiai paplitusį postmodernų Vakarų pasaulio saugumo naratyvą, pagal kurį pirmenybė teikiama politiniam ir socialiniam stabilumui, ekonominei gerovei, taikiems konfliktų sprendimams ir taisyklėmis paremtai visuotinei tvarkai, ir taikys šias Vakarų normatyvines vertybes Rusijoje.

Galiausiai ne mažiau svarbios yra ir *sankcijos*, kurias daugelis šalių palyginti dažnai taiko tarptautinių santykių srityje. Teoriškai sankcijomis siekiama arba pakeisti tikslinių šalių elgesį (t. y. prievartinė priemonė), riboti jų elgesį (t. y. suvaržymo poveikis), arba perteikti tikslinį idėjinį turinį (vadinama informaciniu poveikiu)²³.

Iš esmės Rusijos atveju glaudūs ryšiai tarp normatyvinės galios, atgrasinimo ir sankcijų yra akivaizdūs. Vakarų šalys Rusijai taiko politines ir ekonomines sankcijas nuo 2014 metų, taip siekdamos motyvuoti šalį pripažinti Vakarų normatyvinę galią ir vykdyti patikimą atgrasinimą. Taigi, racionaliai kalbant, Rusijai taikomų sankcijų pagrindas yra suvokimas, kad Rusija nėra pakankamai motyvuota pripažinti atgrasinimą ir normatyvinę galią be gana skausmingų sankcijų²⁴. Vis dėlto Rusijai pradėjus taikyti politines ir ekonomi-

¹⁹ NATO (2012), „Active engagement, modern defence“, accessed 04. 06. 2020, https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_68580.htm

²⁰ NATO (2015), „NATO’s nuclear deterrence policy and forces“, accessed 04. 06. 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm

²¹ NATO (2017), „Strategic concepts“, accessed 04. 06. 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm

²² von Hlatky, S. (2015), Introduction: American Alliances and extended deterrence. In: S. Von Hlatky and A. Wenger, eds. *The future of extended deterrence: The United States, NATO, and beyond*. Washington, DC: Georgetown University Press, pp. 4–5.

²³ Giumelli, F., Ivan, P. (2013), “The effectiveness of EU sanctions,” EPC Issue Paper No. 76.

²⁴ Veebel, V., and Markus, R. (2016), Will sanctions against Russia be successful: will Russia fall before Ukraine? *Journal of Security & Sustainability Issues*, 5(4).

nes sankcijas, taip reaguojant į Rusijos elgesį, nebuvo Vakarų šalių vienybės dėl sankcijų tikslų ir pobūdžio²⁵. Vakarų sankcijos buvo apibūdinamos kaip sąlyginė priemonė, kuria siekta priversti Rusiją keistis, kaip baudmė už jau įvykdytus nusikaltimus, kaip vidaus ryšių strateginės komunikacijos arba kaip pasmerkimo ir atgrasinimo priemonė.

2. Ar rusai lingvistiškai supranta žodžių *normatyvinė galia*, *sankcijos* ir *atgrasinimas* reikšmę taip, kaip to tikisi Vakarų pasaulis?

Kaip jau minėjome įvade, norint pasiekti laukiamų rezultatų naudojant normatyvinę galią, atgrasinimą ir taikant specialiąsias sąlygas, įskaitant sankcijas, Vakarams reikėtų įsitikinti, ar tiek Rusijos politiniai lyderiai, tiek Rusijoje gyvenantys žmonės teisingai supranta, ką Vakarų šalys nori pasakyti. Pirmiausia svarbu įsitikinti, kad, tiesiogine žodžio prasme, abipusio bendravimo proceso metu niekas nebūtų praleista verčiant. Dėl to šioje dalyje aptariamas lingvistinis žodžių *normatyvinė galia*, *atgrasinimas* ir *sankcijos* aiškinimas rusų kalba. Žvelgiant iš Rusijos perspektyvos, *atgrasinimo* ir *sankcijų* sąvokos yra šiek tiek painios.

Dėl to, kad rusų kalba *atgrasinimo* termino vartoseną gana įvairi, rusams gali būti sunkiau suprasti patikimo atgrasinimo reikšmę. Dažnai patys rusų ekspertai (ir jų Vakarų kolegos) nori išreikšti skirtingus dalykus, vartodami tą patį terminą, arba vartoja skirtingus terminus tam pačiam dalykui nusakyti²⁶.

Rusų kalboje yra mažiausiai trys lygiaverčiai žodžiai, apibūdinantys *atgrasinimą*. Tai *zderživanije* (rus. *сдерживание*), *prinuždenije* (rus. *принуждение*) ir *ustrašenije* (rus. *устрашение*). Vis dėlto rusų kalboje šie terminai nėra sinonimai ir jiems priskiriamos skirtingos reikšmės. Taigi, atsižvelgiant į tai, galbūt dėl „praleidimo verčiant“ *atgrasinimo* terminas suprantamas dvejopai. Pirma, *atgrasinimas* yra verčiamas į rusų kalbą ne kaip visuotinai suprantamas žodis ar sąvoka, nes tam vartojami mažiausiai trys žodžiai, kurie skiriasi daugeliu aspektų. Antra, tuo pačiu metu su šiais trimis žodžiais siejamos papildomos reikšmės, susijusios su jų turiniu ir būseną, kurios gali būti nesusijusios su pagrindine atgrasinimo idėja taip, kaip ją supranta Vakarų šalys.

²⁵ Žr., pvz.: Diez, T., Manners, I. (2014), “Reflecting on Normative Power Europe”: In T. Diez (ed.) *A Different Kind of Power? The EU’s Role in International Politics*. New York: Idebate Press.

²⁶ Adamsky, D. (2018), “From Moscow with coercion: Russian deterrence theory and strategic culture”, *Journal of Strategic Studies*, 41(1-2), pp. 33–60.

Zderživanije yra plačiausiai vartojamas terminas rusų kalba, apibūdinant *atgrasinimą*. Jis tiesiogine prasme reiškia *sulaikymą, suvaržymą* arba *sutramdymą*. Žodis *zderživanije* dažniausiai vartojamas strateginiame (įskaitant branduolinį) ir politiniame kontekste. Sąvoka *branduolinis atgrasinimas* oficialiai verčiamas kaip *jadernoje zderživanije* (rus. ядерное сдерживание), *strateginis atgrasinimas* – kaip *strategiškoje zderživanije* (rus. стратегическое сдерживание). Abu terminai taip pat yra įtraukti į Rusijos gynybos ministerijos karybos žodyną. Vis dėlto tas pats daiktavardis rusų kalba taip pat galėtų būti verčiamas ir kaip *sulaikymas*. Pavyzdžiui, terminas *vojenno-političeskoje zderživanije* (rus. военно-политическое сдерживание) Rusijos gynybos ministerijos karybos žodyne verčiamas kaip *karinio ir politinio sulaikymo politika*. Be to, *sulaikymo politikos* vertimas į rusų kalbą yra *politika zderživanije* (rus. политика сдерживания). Nors daiktavardis *zderživanije* dažniausiai siejamas su karybos sritimi, veiksmažodis *zderživat* (rus. сдерживать) dažnai vartojamas rusų kalboje, todėl tai taip pat gali turėti įtakos susijusio daiktavardžio aiškinimui. Pateikiant termino *zderživanije* praktinio vartojimo konteksto pavyzdį, galima paminėti, kad neseniai, 2020 m. birželį, Vladimiras Putinas pasirašė dokumentą, kuriame išdėstyti nauji Rusijos branduolinio atgrasinimo pozicijos pagrindai. Atsižvelgiant į dokumente nurodytus Rusijos branduolinio atgrasinimo tikslus ir pobūdį, šalies branduolinis atgrasinimas yra apsauginio pobūdžio, siekiant išlaikyti pakankamą Rusijos branduolinio arsenalo lygį, kuris garantuotų veiksmingą branduolinį atgrasinimą ir užtikrintų šalies suverenitetą ir teritorinį vientisumą²⁷.

Kai kurie tyrėjai teigia, kad panašiam kontekste vartojamas terminas *zderživanije* atspindi pastangas išsaugoti faktinę padėtį (lot. *status quo*), todėl yra siejamas su reaktyvesniu veikimo būdu (lot. *modus operandi*)²⁸. Tai yra iš esmės ši reikšmė panaši į tą, kuria Vakarų šalys vartoja atgrasinimo terminą. Vis dėlto, pavyzdžiui, Rusijos vyriausybę remiančių mokslininkų naujausi pareiškimai aiškiai atskleidžia, kad *status quo* (arba stabilumo panašiam kontekste) reikšmė gali būti skirtingai vertinama Rusijoje ir Vakarų šalyse. Vakarų pasaulis paprastai aiškina *status quo* (arba stabilumą) kaip neutralų arba pozityvų dalyką, kurį verta išsaugoti. Vis dėlto rusai tai gali aiškinti skirtingai.

²⁷ Citatos originalas: “Госполитика в области ядерного сдерживания носит оборонительный характер, направлена на поддержание потенциала ядерных сил на уровне, достаточном для обеспечения ядерного сдерживания, гарантирует суверенитет и территориальную целостность государства” (§ 4; Указ Президента Российской Федерации (2020), № 355 “Об Основах государственной политики Российской Федерации в области ядерного сдерживания”, от 02. 06. 2020, Официальный интернет-портал правовой информации; <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202006020040?index=1&rangeSize=1>)

²⁸ Adamsky, D. (2018).

Pavyzdžiui, straipsnyje „Сдерживание в новую эпоху“ („Atgrasinimas naujoje epochoje“) autoriai Sergejus Karaganovas ir Dmitrijus Suslovas teigia, kad, kalbant apie *strateginio stabilumo* termino vartojimą Rusijos ir JAV tarpusavio santykių kontekste, susiduriama su krize, kurią lėmė tiek karybos – technologijų, tiek geopolitiniai pokyčiai, ir kad šalims reikia peržiūrėti strateginio stabilumo koncepciją bei pradėti vadovautis nauja filosofija, vadinamuoju *daugiaaspekčiu strateginiu stabilumu* (rus. *многосторонняя стратегическая стабильность*). Jie daro išvadą, kad, susidarius naujoms aplinkybėms, naujo daugiaaspekčio strateginio stabilumo pagrindas galėtų būti daugiaaspektis abipusis strateginis atgrasinimas, o pagrindinis tikslas – jo stiprinimas ir įgyvendinimas, taikant visas įmanomas priemones. Be to, jie teigia, kad branduolinis atgrasinimas turėtų būti stiprinamas, o branduolinės valstybės turi susitarti dėl naujų taisyklių²⁹. Taigi, viena vertus, priešingai nei Vakarų šalių požiūris, stabilumas nebūtinai reiškia tai, ką Rusija norėtų išsaugoti. Kita vertus, šie Rusijos vyriausybę remiantys mokslininkai iš esmės teigia, jog derėtų stiprinti abipusį atgrasinimą (t. y. abipusį spaudimą), taip siekiant užtikrinti „naują“ stabilumą. Įdomu tai, kad šis naujas daugiaaspekčio strateginio stabilumo įsivaizdavimas primena nusikalstamo pasaulio logiką, pagal kurią skirtingos nusikalstamos grupuotės pasiskirsto regionus ir rajonus, visi žino, ką kiti sugeba, grupės yra nusistačiusios taisykles, o jų nesilaikantiems skiria bausmes.

Antrasis vertimas – *prinuždenije* tiesiogine prasme anglų kalba reiškia *coercion*, t. y. *privertimą*, *compellence*, t. y. *įtikinimą*, arba *compulsion*, t. y. *prievartą*. Rusijoje šis žodis dažniausiai vartojamas kaip juridinis terminas, kalbant apie asmens įtikinimą kažką daryti, tam naudojant jėgą ir grasinimus, ir siejamas su šio žodžio atitikmeniu anglų kalba, reiškiančiu *privertimą* (angl. *coercion*). Vis dėlto pastaruoju metu keliuose akademinuose straipsniuose Rusijos mokslininkai terminą *prinuždenije* vartojo karybos kontekste, tačiau aiškiai neapibrėžė jo reikšmės. Rusų kalboje terminas *prinuždenije* taip pat vartojamas kaip sąvoka *silovoje prinuždenije* (rus. *силовое принуждение*), kuris reiškia prievartą, panaudojant jėgą, kaip agresyvaus atgrasinimo priemonę. Be to, jis taip pat vartojamas sankcijų, kurias rusai vadina *prievartos metodais* (rus. *методы принуждения*), kontekste. Šiuo atžvilgiu kai kurie mokslininkai taip pat teigia, kad terminas *prinuždenije* Rusijoje siejamas su aktyvesne kono-

²⁹ Citatos originalas: “В новых условиях фундаментом многосторонней стратегической стабильности может стать многостороннее взаимное стратегическое сдерживание, и задачей является его всемерное укрепление и совершенствование.” (žr.: Karaganov, S., Suslov, D.V. (2019), “Сдерживание в новую эпоху”, *Россия в глобальной политике*, No 4 (2019; July-August), <https://globalaffairs.ru/articles/sderzhivanie-v-novuyu-epohu/>

tacija³⁰. Rusijos politinis elitas linkęs manyti, kad *prinuždenije* (turint omenyje anglišką žodį *coercion*, t. y. *privertimą*) arba panašiam kontekste *silovoje prinuždenije* yra neveiksmingi jų atžvilgiu.

Trečio žodžio *ustraseniye* reikšmė anglų kalba artima *intimidation*, t. y. *bauginimui*, arba *frightening*, t. y. *gąsdinimui*, ir jis vartojamas apibūdinant (netiesiogiai neteisėtą) kitų atgrasinimo politiką. Rusai su šiuo žodžiu sieja tam tikras neigiamas asociacijas. Pavyzdžiui, *zderživanije putem ustraseniye* (angl. *deterrence through intimidation*, t. y. *atgrasinimas bauginant*) – rusų kalboje dažnai vartojama frazė, kuria apibūdinama JAV politika Šaltojo karo laikotarpiu³¹.

Apibendrinant galima pasakyti, kad visi trys terminai, rusų kalba vartojami kaip lygiavertiniai sąvokos atitikmenys, siejami su jiems priskiriama papildoma reikšme, kuri priklauso nuo konkretaus konteksto. Tai galėtų reikšti atgrasinimą, kai kam nors neleidžiama kažko daryti (*zderživanije*), atgrasinimą, priverčiant kažką ką nors daryti (*prinuždenije*), arba atgrasinimą, priverčiant kažką ko nors bijoti (*ustraseniye*). Rusijos požiūriu, Vakarai pasirinko nekarinį atgrasinimą, turint omenyje *zderživanije*, taip siekdami stabdyti Rusijos augimą ir pažangą politikos ir ekonomikos srityje. Tuo pat metu atgrasinimas NATO sistemos kontekste rusams skamba kaip sena Šaltojo karo koncepcija, su kuria siejama tam tikra bauginimo prasmė, turint omenyje *ustraseniye*. Vietos ekspertai apibūdina pačios Rusijos politiką dažniausiai vartodami terminą *zderživanije*, su kuriuo siejama mažesnį agresyvumą žyminti konotacija, palyginti su terminu *prinuždenije*. Rusijos politiniame ir kariniame diskurse Rusijos strateginis atgrasinimas (*стратегическое сдерживание*) vertinamas kaip atsakas į Vakarų prievartą, naudojant jėgą (*силовое принуждение*).

Žodis *sankcija* taip pat kelia tam tikrą sąmyšį tarp rusų. Jie beveik nevartoja termino *sankcija* kaip sąlyginės priemonės ir ją laiko teisine teise kažką kontroliuoti, atgrasinti ir nubauti ar pačia bausme, kuri yra tiek dominuojančio, tiek destruktivaus pobūdžio. Abiem atvejais nesitikima subjekto, kuriam taikomos sankcijos, bendradarbiavimo ir sutikimo, be to, tai nėra reikalinga.

Lingvistiniu požiūriu, daugumoje Rusijoje vykstančių akademinė diskusijų sankcijos aiškinamos kaip *privertimo* (*prinuždenije*) arba *spaudimo* (*davlenie*) ir kliūčių Rusijai sudarymo priemonė, šiai siekiant konkuruoti pasaulinėje geopolitikos arenoje³². Remiantis šiuo aiškinimu, sankcijos vertinamos kaip tarptautinės teisės ir Jungtinių Tautų įteisinta hibridinio karo dalis, siekiant priversti tikslinę šalį sutikti su Vakarų šalių normatyvinės galios ir

³⁰ Adamsky, D. (2018).

³¹ Ven Bruusgaard, K. (2016), Russian Strategic Deterrence, *Survival*, Vol 58:4, pp. 7–26.

³² Fituni, L.L. (2019), “Targeted Sanctions: A Tool of Foreign Policy, Unfair Competition or Global Social Engineering?”, *MGIMO Review of International Relations*, Vol 3/66, pp. 17–41.

išorinio valdymo reikalavimais. Rusų požiūriu, sankcijos aiškinamos kaip aktyvios hibridinės agresijos priemonė, nukreipta prieš nacionalinį suverenitetą, Rusijoje visos reikiamos apsaugos priemonės yra laikomos priimtiniomis. Pavyzdžiui, rusų mokslininkės Tatiana Romanova ir Elena Pavlova apibūdina ekonomines sankcijas kaip hibridinę agresiją, nukreiptą prieš Rusijos visuomenę ir ekonomiką, siekiant mobilizuoti tam tikras grupes maištauti prieš esamą Rusijos politinį elitą ir pakenkti Rusijos ekonomikos tvarumui. Be to, jos teigia, kad tuo atveju, jei sankcijos iš tikrųjų represuoja platesnes socialines grupes ir sukelia humanitarinę katastrofą, tai turėtų būti vertinama kaip nusikaltimas³³.

Galiausiai ne mažiau svarbu ir tai, kad yra du *normatyvinės galios* išraiškos būdai, verčiant šį terminą į rusų kalbą: pirma, originali formuluotė *normativnaja sila* (rus. *нормативная сила*), ir, antra, *normativnaja mošč* (rus. *нормативная мощь*). Tikriausiai taip yra dėl to, kad rusų kaboje sunku rasti absoliutų angliško žodžio *power* (įtaka, galia) atitikmenį tarptautinių santykių kontekste. Pasak Elenos Mukhinos, *mošč* vartojama, kalbant apie Europos Sąjungą, kaip apie didžiąją valstybę, taip pat apibūdinant ES įtaką, taikant jos koncepcijas ir normas kitiems, arba specialią priemonę, siekiant konkrečių ES tikslų³⁴.

Kartais *normatyvinė galia* taip pat verčiama į rusų kalbą kaip *normatyvinė ekspansija* (rus. *нормативная экспансия*), kalbant apie pastangas priversti suverenias šalis ir tautas pripažinti nevietines vertybes ir jų laikytis, formuojant išorines teises normas ir socialinę realybę³⁵. Tas pats pasakytina apie žodį *normatyvumas* (rus. *нормативность, нормативность*). Pavyzdžiui, kai kurie rusų mokslininkai pabrėžia, kad normatyvumas, yra ES Rytų partnerystė, kuri pagrįsta *normatyviniu dogmatizmu* (rus. *нормативный догматизм*), yra atsidūrusi konceptualioje aklavietėje³⁶. Be to, jie pabrėžia,

³³ Romanova, T., Pavlova, E. (2014), "What Modernisation? The Case of Russian Partnerships for Modernisation with the European Union and its Member States", *Journal of Contemporary European Studies*, Vol 22(4), pp. 499–517.

³⁴ Mukhina, E. E. (2008), "Normativnaya sila Evropejskogo sojuza" (Normative Power of the European Union), *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta*, № 4, pp. 164–170.

³⁵ Шаповалова, А. (2015), "«Восточное партнёрство»: нормативная экспансия ЕС продолжится", Аналитическое агентство «Внешняя политика», 18. 06. 2015, <http://www.foreignpolicy.ru/analyses/vostochnoe-partnyorstvo-normativnaya-ekspansiya-es-prodolzhitsya/>

³⁶ Citatos originalas: "Кризис нормативности в рамках восточной политики соседства Европейского союза является сегодня одной из наиболее острых и широко дискутируемых тем как в отечественной, так и в зарубежной политической аналитике. .../ Таким образом, мы приходим к выводу, что программа Восточного партнерства, базирующаяся на «нормативном догматизме» ЕС [4], переживает концептуальный тупик." (žr.: Кукарцева, М., Дониц, Т. (2018), „Стратегия Европейского союза в отношении стран Восточного партнерства: от концепции нормативной силы к категории стрессоустойчивости“. Конференция «Ломоносов 2018», https://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2018/data/13657/67349_uid113202_report.pdf)

kad, susidarius krizinei situacijai, Europos modelis kaimyninėms šalims nebėra patrauklus, taip pat tai, kad ES išlieka tik finansinius padarinius inicijuojančiu subjektu. Jie daro išvadą, kad, esant tokioms aplinkybėms, optimalus sprendimas ES didinant *atsparumą* būtų keisti normatyvinės galios koncepciją į gebėjimo atlaikyti įtampą koncepciją³⁷. Atsižvelgiant į tai, labai tikėtina, kad *normatyvinės galios* išraiškos konotacija Rusijoje nėra suvokiama taip pozityviai kaip Vakarų šalyse.

3. Vakarų idėjinio turinio suvokimo komplikacijos: konceptuali ir kontekstinė *normatyvinės galios, atgrasinimo ir sankcijų* reikšmė

3.1. Rusijos daugiašalės normatyvinės galios vizija

Šiandieninio Rusijos elgesio priežastis gana primityvi. Viena vertus, Rusija visiškai remiasi *raison d'état* koncepcija, pagal kurią esminiams nacionaliniams interesams nereikia jokio papildomo pagrindimo. Be to, nenumatyto ir staigaus eskalavimo strategija yra tradicinių Rusijos visuomenės sėkmės modelių dalis, o pasirengimas eskaluoti laikomas stiprybės ir judrumo komponentu³⁸. Kita vertus, Rusija konkurenciją dėl įtakos pasaulyje laiko dinamišku procesu tokioje aplinkoje, kurioje kiek vienas laimi, tiek kitas pralaimi, kai, norėdamas būti laimėtoju, turi būti ir pralaimėtojas. Valstybės – pagrindinės veikėjos šiame žaidime, o daugiašalės grupuotės ir koalicijos dažniausiai reprezentuoja laikinus ar dėmesį atitraukiančius nacionalinius interesus. Šalys ir valstybės nėra lygios, o tai apima ne tik išmatuojamus aspektus, tokius kaip ekonomikos dydis ir pan., bet ir galimybes turėti ypatingą privilegijuotąjį statusą³⁹. Kaip jau minėjome, laikoma, kad tarptautinės arenos veikėjai be persto-

³⁷ Citatos originalas: “Более того, в условиях глубоких кризисных явлений модель ЕС утрачивает собственную привлекательность для соседних государств и становится, по сути, лишь донором для финансовых вливаний. В этом контексте наиболее оптимальным решением внутри- и внешнеполитических вызовов ЕС представляет переход от концепции нормативной силы, где он играл роль «нормотворца» на европейском континенте и притягательного центра, окружаемого государствами-сателлитами, к категории «стрессоустойчивости».” (žr.: Кукарцева, М., Донич. Т. (2018)).

³⁸ Tertrais, B. (2018), “Russia’s Nuclear Policy: Worrying for the Wrong Reasons”, *Survival*, Vol. 60(2), pp. 33–44.

³⁹ Ponomareva E.G., Frolov A.V. (2019), “NATO Aggression Against Yugoslavia: International-Legal, Military Strategic and Geopolitical Consequences”, *MGIMO Review of International Relations*, Vol. 2(65), pp. 32–56 (In Russ.), <https://doi.org/10.24833/2071-8160-2019-2-65-32-56>

jo konkuruoja vienas su kitu ir nesiekia stabilumo ir taikaus sambūvio. Atitinkamai Rusijai susirėmimai ir konfliktai yra įprastų nuolatinių procesų dalis, o stabilumas – tik laikina pusiausvyros būseną arba poilsio pertrauka tarp kovų. Be to, Rusija linkusi tikėtis, kad kiti pagrindiniai pasaulio veikėjai supranta pasaulio politiką pagal tokią pat geopolitinio realizmo paradigmą⁴⁰, ir deda visas pastangas, siekdami lėtinti Rusijos pažangą ir vystymąsi. Tam, kad šalys įgytų daugiau pagarbos ir geresnę reputaciją tarptautinėje arenoje, būtina demonstruoti karinę ir ekonominę galią, kuri parodytų, kad ilgainiui ji gali nulemti greitesnę vystymąsi kontroliuojamose teritorijose⁴¹.

Atsižvelgdamos į tai, valstybės ne tik nori įgyvendinti savo ambicijas tarptautinėje arenoje, naudodamos jėgą ir bauginimus, bet ir būti laikomos gerbiomomis lyderėmis, ypač Rusija, kuri nori būti gerbiama kaip civilizuotas Europos (arba Eurazijos) galios centras⁴². Šalis supranta „žaidimą“ taip: „kylančios“ valstybės (tokios kaip Rusija) nori kuo daugiau tiesioginės kovos, o „senosios“ silpstančios valstybės ieško alternatyvių ir asimetrinių priemonių bei netiesioginės jėgos. Taigi, „senosios“ valstybės kuo daugiau manipuliuoja ir kišasi, siekdamos išvengti tiesioginės kovos, net manipuliuodamos politine konkurencija šalies viduje. Rusijos akademinė bendruomenė šį metodą apibūdina kaip neoimperinį, stiprinantį autoritarizmą ir agresiją.

Nors Rusija bando sukurti savo asimetrinį daugiašalį tinklą, tuo pat metu ji prieštarauja bendrai tarptautinio bendradarbiavimo ir integracijos daugiašalėse organizacijose idėjai. Praktiškai Rusijos analitikai vertina daugelį jų kaip skirtingai pristatomos antirusiškos koalicijos formą⁴³. Jie norėtų dalyvauti tarpvyriausybiniuose ir dvišalėse diplomatinėse veiklose. Narystė tarptautinėse organizacijose taip pat galėtų būti daugiau ar mažiau pagarbos ženklas, jei organizacija yra stipri, selektyvi ir stabili⁴⁴.

Žvelgiant iš Rusijos perspektyvos⁴⁵, ir ES normatyvinės galios koncepcija, ir išorinio valdymo koncepcija yra laikomos prieš Rusiją nukreiptomis Vakarų asimetrinės ir hibridinės veiklos priemonėmis ar net neteisėtu kišimusi į Rusijos suverenitetą ir nacionalinius interesus. Andrejus Makaryčevas ir An-

⁴⁰ Svarin, D. (2016), “The construction of ‘geopolitical spaces’ in Russian foreign policy discourse before and after the Ukraine crisis”, *Journal of Eurasian Studies*, Vol. 7(2), pp. 129–140.

⁴¹ Istomin I. A., Bolgova I. V., Sokolov A. P., Avatkov V. A. (2019), “A ‘Badge of Honour or a Stamp of Infamy?’ NATO As A Marker of Status in International Politics”, *MGIMO Review of International Relations*, Vol. 2(65), pp. 57–85.

⁴² Karaganov, S., Suslov, D. V. (2018).

⁴³ Pavyzdžiui, Rusijoje Vakarai dažnai pateikiami ir analizuojami kaip „jungtinė antirusiška koalicija“, kurią valdo ir kuria manipuliuoja Jungtinės Valstijos tiek teisiniu, tiek instituciniu lygiu.

⁴⁴ Istomin, I. A et al. (2019).

⁴⁵ Referring to the statements of Russian policy makers, civil servants, as well as some researchers (e.g. Romanova and Pavlova 2014).

drejus Devjatkovas pabrėžia Rusijos politikų norą geopolitizuoti normatyvinės galios koncepciją⁴⁶. ES iniciatyvos Ukrainoje ir Moldovoje, ES bei Kazachstano ir Azerbaidžano santykiai, net Vokietijos ir Vidurio ir Rytų Europos šalių ekonominiai santykiai sudaro tokį aiškinimą remiančius argumentus. Tatjana Romanova ir Elena Pavlova net teigia, kad veiksmų Kijeve ir Ukrainoje seka yra agresyvios ES normatyvinės galios rezultatas, jai peržengus kai kurias pagrįstas ribas ir sukėlus interesų ir vertybių konfliktą⁴⁷.

Yra du pagrindiniai požiūrio dėl nesutikimo su normatyvine galia Rusijoje šaltiniai. Pirma, neseniai ES bandė ambicingai kištis į Rusijos socialines ir ekonomines vertybes ir procesus. Antra, atrodo, kad rusai nepajėgia suprasti nei normatyvinės galios turinio, nei jos tikslo. Net Vladimiras Putinas teigė, kad jis nepajėgia suprasti, ką reiškia vadinamųjų Europos ar Vakarų vertybių apsauga⁴⁸. Tai detalizuojant, Rusijai pažįstamas vienintelis Europos normatyvinės galios koncepcijos aspektas – žmogaus teisių ir represuotų grupių apsauga. Pati Rusija dažnai naudojo šį argumentą tarptautinių reikalų srityje. Vakarų šalių pastangos propaguoti kitas visuotines vertybes Rusijoje prisidėjo prie Kremliaus vis labiau neigiamai vertinamos ES reputacijos. Tokia neigiama reputacija per valstybės kontroliuojamą žiniasklaidą yra skleidžiama ir Rusijoje gyvenantiems žmonėms. Vakarų ekonominės ir politinės sankcijos, kuriomis siekiama priversti Rusiją pripažinti normatyvinę galią, prisidėjo prie dar labiau neigiamo bendros normatyvinės galios koncepcijos ir ypač ES įvaizdžio. Nors oficialiai NATO šiek tiek labiau riboja politinių vertybių, susijusių su valdymu ir demokratija, propagavimą, Rusijos žiniasklaidos šaltiniai vis tiek dažnai vadiną NATO „toku pat bogiu kaip ir ES“⁴⁹.

Atsižvelgdamas į tai, Rusijos politinis elitas taip pat aktyviai atmetė visus įtikinėjimu grindžiamus Vakarų bandymus „išmokyti“ Rusiją normatyvinės galios vertybių. 2007 m. Miunchene pasakytoje kalboje Vladimiras Putinas pabrėžė, kad „Rusija nuolat yra mokoma demokratijos. <...> Rusija yra tendencingos ir agresyvios kritikos taikynys, kuri kartais peržengia visas ribas. Kai vėl ir vėl tampame visapusiškos kritikos taikiniu, atkakliai dedant pastangas, siekiant paveikti mūsų piliečius, jų požiūrį ir mūsų vidaus reikalus,

⁴⁶ Makarychev, A., Devyatkov, A. (2014), „The EU in Eastern Europe: Has Normative Power Become Geopolitical?“. *The Vilnius Moment, 1st edition, PONARS Eurasia, George Washington University, Washington, DC*, pp. 1–5, http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-perspectives-pdf/The%20Vilnius%20Moment_PONARS%20Eurasia_March%202014.pdf

⁴⁷ Romanova, T., Pavlova, E. (2014).

⁴⁸ Vladimiras Putinas teigė, kad jis mato bent dvi normatyvinės galios sąvokos problemas: „Pirma (...), ji neturi jokio kriterijaus. Yra tik bendro pobūdžio diskusija apie demokratiją, apie tą ir aną (...). Antra, kas slypi už viso to? Akivaizdžiai vienos šalies ar jų grupės geopolitiniai interesai.“ (žr.: Putin, 2014).

⁴⁹ Isotomin, I.A et al. (2019).

tampa aišku, kad šie išpuoliai nėra pagrįsti moralinėmis ir demokratinėmis vertybėmis⁵⁰. Pasak Andrejaus Makaryčevo, „Rusijos politizuotos praktikos atmetimas sustiprina jos teiginius, kad ji yra normali šalis, kuriai nereikia, kad kitos [šalys] ją normalizuotų“⁵¹.

Be to, jau 2007 m. Miuncheno saugumo konferencijos metu Vladimiras Putinas akcentavo vienpolės pasaulio santvarkos nesėkmę ir atkreipė dėmesį į dvigubus Vakarų demokratijų standartus, raginant Rusiją pereiti prie demokratijos. Tuo pat metu nuo konflikto Ukrainoje pradžios Rusijos politinis elitas nuolat siuntė signalus tarptautinei bendruomenei, kad šalis nepažeidžia pagrindinių tarptautinės teisės principų⁵². Šiuo atžvilgiu Rusijoje normatyvinė galia taip pat laikoma priemone, kuria siekiama diskredituoti šalį kaip nepriklausomą daugiapolių galios centrą ir pažeminti ją, verčiant laikytis Vakarų vertybių ir ekonominių sąlygų. Kaip alternatyvią iniciatyvą Rusijos administracija pabrėžė, kad normatyvinė galia pati savaime nėra aktuali palaikant šiandieninius tarptautinius santykius (ar dialogą su Rusija). Šis požiūris taip pat turėjo parodyti, kad ir ES ne visada vadovaujasi savo pačios logika ir nesilaiko savo propaguojamų standartų⁵³.

Kaip alternatyvą Europos normatyvinei galiai Rusija pabrėžia savo partitį, kuriant daugiatautę ir daug religijų išpažįstančią visuomenę, bei savo norą dalintis ja su kitais, siekiant padėti ES spręsti savo problemas, susijusias su etninėmis mažumomis, rasizmu ir ksenofobija. Pavyzdžiui, pasak Vladimiro Čizovo, Rusija pasirengusi pasidalinti savo „unikalia įvairių kultūrų ir religijų atstovų gero kaimynystės sambūvio tradicija, pagrįsta tolerancija socialiniu, politiniu ir tarpasmeniniu lygmenimis“⁵⁴. Kitaip tariant, Rusija norėtų tapti kompetencijos šaltiniu ir pavyzdžiu kai kurioms šalims, kaip joms spręsti savo problemas. Su šiuo idėjiniu turiniu susietas metatekstas, kuriame teigiama, kad Rusija demonstruoja, jog jos vertybės yra panašios į Vakarų vertybes (t. y. krikščionybė, tradicinė šeima, tolerancija ir pan.), tačiau ji taip pat turi ir savo teisėtą civilizaciją, kurią sudaro konkrečių vertybių sistema.

Apibendrinant galima pasakyti, kad, remiantis Rusijos požiūriu, Vakarų šalys pagal normatyvinės galios koncepciją nuosekliai kūrė daugiašalę tarptautinę tvarką, sąmoningai tikėdamosios, jog jų vertybės bus primetamos ki-

⁵⁰ Romanova, T. (2016), „Russian Challenge to the EU's Normative Power: Change and Continuity“, *Europe-Asia Studies*, Vol. 68:3, pp. 371–390.

⁵¹ Makarychev, A. (2014), *Russia and the EU in a multipolar world: Discourses, identities, norms* (Vol. 127).

⁵² Lavrov, S. (2018).

⁵³ Putin, V. (2012), Russia and the Changing World, *Russia Today*, 27. 02. 2012, <https://www.rt.com/politics/official-word/putin-russia-changing-world-263/>

⁵⁴ Chizhov, V. (2012), „Strategicheskoe partnerstvo Rossiya-ES: evrokrisis—ne povod dlya peredyshki“, *Mezhdunarodnaya zhizn*, 6.

toms šalims taikant „bizūno ir meduolio“ principą. ES požiūriu, kaimynystėje esančioms galingoms valstybėms būtų neracionalu nepriimti šio modelio, net jei Rusija nėra vienintelė valstybė, atvirai atmetanti normatyvinės galios ir išorinio valdymo koncepcijas. Vis dėlto Rusija nesilaiko normatyvinės galios ir išorinio valdymo koncepcijų, nes neturi daug paskatų to daryti ir nesiekia įgyti su tuo siejamos reputacijos. Neskaitant opozicijos Vakarų normatyvinės galios įtakai, Rusija laiko save regioniniu galios centru ir alternatyviu išorinio valdymo šaltiniu, pagrįstu tradicinėmis konservatyviomis vertybėmis. Pavyzdžiui, 2013 m. pasakytoje kalboje V. Putinas prisistatė kaip vienas pasaulio konservatorių judėjimo lyderių, kalbėdamas apie konservatizmą, kaip vertybių sistemą, vienijančią įvairias kultūras⁵⁵.

3.2. Ar Rusija geba jausti atgrasinimo poveikį: konceptuali atgrasinimo reikšmė Rusijoje

Platesnis suvokimas, kokio atgrasinimo poveikio tikimasi Rusijoje, gana glaudžiai susijęs su tuo, kaip rusai apskritai supranta atgrasinimą. Dėl to pirmiausia derėtų aptarti ontologinius ir epistemologinius termino *atgrasinimas* aspektus rusų kalboje. Mokslininkai išskyrė tris mąstymo apie atgrasinimą vystymosi etapus Rusijoje po Šaltojo karo. Pirmasis etapas siejamas su XX a. dešimtojo dešimtmečio pabaiga, kai tarptautinėje arenoje pradėta taikyti de-eskalavimo teorija, sutelkiant dėmesį į tai, kaip būtų galima veiksmingiausiai išnaudoti branduolinius pajėgumus prieš įprastai pranašesnę priešininką. Antrajame etape, XXI a. pirmajame dešimtmetyje, nuo atgrasinimo koncepcijos pereita prie strateginio atgrasinimo teorijos, svarstant, kaip būtų galima suderinti branduolinius ir įprastinius pajėgumus, siekiant atgrasinti tiek nuo įprastinių, tiek nuo branduolinių grėsmių. Trečiajame etape nuo XXI a. antrojo dešimtmečio buvo toliau plėtojama strateginio atgrasinimo idėja, įtraukiant ir nebranduolinius, ir nekarinius komponentus⁵⁶. Atsižvelgiant į tai, iš pradžių *atgrasinimo* terminas buvo siejamas su Rusijos branduoliniais objektais. Vis dėlto XX a. dešimtajame ir XXI a. pirmajame dešimtmetyje kilusios kai kurios abejonės dėl šalies branduolinių pajėgumų prisidėjo prie kitais dešimtmečiais vykusio visapusiškesnio požiūrio į Rusijos atgrasinimą plėtojimo, siekiant pasiūlyti Rusijai kitas priemones, kurios papildytų branduolinius pajėgumus,

⁵⁵ President of Russia (2013), „Kontseptsiya vneshnei politikii Rossiiskoi Federatsii“, The Kremlin, 17. 02. 2013; Abzalov, D. (2013), „Novyi lider mirovogo konservatizma“, *Nezavisimaya gazeta*, 11. 12. 2013, http://www.ng.ru/ideas/2013-12-11/5_putin.html

⁵⁶ Ven Bruusgaard, K. (2016).

ir taip išvengti konflikto ar jį formuoti⁵⁷. Pavyzdžiui, jau XXI a. antrajame dešimtmetyje Rusijos karinėje doktrinoje daugiau dėmesio buvo skiriama įprastinėms pajėgoms, komunikacijoms, vadovavimo ir kontrolės sistemoms. Kiti vėlesni doktrinos dokumentai, išleisti po 2015 m., kuriuose pateikti didelės įvairovės Rusijos nekarinių, nebranduolinių ir branduolinių pajėgumų, skirtų priešininkų atgrasinimui, aprašymai, tik patvirtino šį požiūrį⁵⁸. Vis dėlto, nepaisant to, Rusijos strateginis atgrasinimas vis dar lieka strategija, daugiausia pagrįsta oponento įtikinimu, kad tikėtina karinės jėgos panaudojimo grėsmė. Citata iš Rusijos nacionalinio saugumo strategijos:

Siekiant užtikrinti strateginį atgrasinimą ir ginkluotų konfliktų prevenciją, plėtojamoms ir įgyvendinamos tarpusavyje susijusios politinės, karinės, karinės techninės, diplomatinės, ekonominės, informacinės ir kitos priemonės. Strateginis atgrasinimas ir ginkluotų konfliktų prevencija pasiekiami, palaikant pakankamo lygio branduolinio atgrasinimo pajėgumus ir reikiamą Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų, kitų karių, karinių struktūrų ir organizacijų kovinės parengties lygį.⁵⁹

Taigi, funkcinu atžvilgiu Rusija turėtų suprasti atgrasinimo esmę panašiai kaip Vakarų šalys, nes abiejų priešininkų atgrasinimo modeliai apima tiek karinius ir nekarinius, tiek branduolinius ir nebranduolinius pajėgumus, naudojamus reaguojant į galimas grėsmes.

Vis dėlto Rusija aiškiai negali atskirti karinio aspekto nuo platesnės strateginės ir politinės šio termino reikšmės, kaip ją supranta Vakarų šalys. Tol, kol Rusija jį supras kaip agresyvią jos teisių ir galimybės kontroliuoti artimas užsienio šalis atėmimo strategiją, tol galės aiškinti karinį Vakarų šalių pozicijos dėl atgrasinimo aspektą kaip reketo poveikį, kuris įtvirtintų Vakarų kišimąsi ir to, kas „teisėtai“ buvo ir turėtų likti Rusijos įtakos srityje, perėmimą.

Be to, iš esmės atgrasinimą Rusija supranta kaip reagavimu pagrįstą koncepciją, ir istoriniu požiūriu jis yra siejamas su Rusijos kova su Napoleonu ar Hitleriu, nes praeityje žodis *zderživanije* buvo vartojamas, kalbant apie tai, kad oponentas, patyręs didelių nuostolių, yra priverstas pasitraukti iš konflikto. Taip pat svarbi ir politinė reikšmė, susijusi su šiuo terminu. Tiksliau sakan, realiai atgrasinimas yra ne itin reikšmingas ir menkai motyvuoja Rusijoje sprendimus priimančius asmenis. Parodęs, kad atgrasinimas nors kiek veiksmingas, Rusijoje busite laikomas nevykėliu, o pasaulinėje arenoje – išbrauktas iš nacionalinių lyderių ir herojų sąrašo. Atsižvelgiant į tai, bet koks silpnybės šia prasme požymis ar įrodymas Rusijoje reiškia politinę savižudybę.

⁵⁷ Veebel, V. (2018b), (Un) justified expectations on nuclear deterrence of non-nuclear NATO members: the case of Estonia and Latvia? *Defense & Security Analysis*, 34(3), 291–309.

⁵⁸ Russian Federation (2015).

⁵⁹ Ibid.

Apibendrinant galima pasakyti, kad dabartiniai Vakarų šalių bandymai sėkmingai rengti patikimą atgrasinimą, daugelio Rusijos visuomenės grupių manymu, tiesiog tėra dominavimo ir agresyvumo veiksmai. Atitinkamai Rusijoje jaučiamas poreikis į tai reaguoti eskaluojuant [situaciją], be to, šalyje vyrauja nuomonė, kad eskalavimas yra pateisinama reakcija⁶⁰. Taigi Vakarų šalių pastangos dėl atgrasinimo tiesiog gali būti neproduktyvios: jei Rusija pradeda grasinti, Vakaruose nesaugumo jausmas pastebimai sustiprėja, o kartu sustiprėja ir įsitikinimas, kad reikalinga platesnė atgrasinimo veikla, kuri savo ruožtu dar labiau suerzins Rusiją ir ji dar labiau eskaluos situaciją⁶¹. Tai patvirtina ir 2 dalyje aprašyta daugialypio strateginio atgrasinimo reiškinių esmė. Iš esmės, galiausiai yra tik du galimi šios situacijos rezultatai: arba prasideda konfliktas, arba vienam oponentui pritrūksta motyvacijos ar išteklių.

3.3. Kodėl Rusija šitaip nesupranta sankcijų? Konceptualus požiūris

Iki šiol Vakarų politinės ir ekonominės sankcijos nei privertė Rusiją nutraukti Krymo aneksiją, nei padarė didelės žalos jos ekonomikai. Be to, Vladimiras Putinas vis dar valdo Rusiją, o po pastarojo 2020 m. šalyje įvykusio konstitucinio referendumo jo, kaip ilgamečio Rusijos politinio lyderio, pozicija yra tvirtesnė nei bet kada anksčiau. Dėl to kyla klausimas, kodėl Rusija šitaip nesupranta Vakarų sankcijų.

Viena iš versijų būtų tai, kad Rusijos politiniams lyderiams iš esmės per sunku suprasti, ko iš jų yra tikimasi. Vakarų šalių vienybės dėl sankcijų tikslų stoka taip pat labai tikėtina⁶². Rusija gali aiškinti Vakarų sankcijų reikšmę trimis būdais. Pirma, sankcijos yra tam tikra sąlyga ir bus panaikintos tik tada, kai okupuotos teritorijos bus grąžintos Ukrainai. Antra, sankcijos yra bausmės, kurias tiesiog reikia „atlikti“ (kaip įkalinimas). Grąžinus okupuotas teritorijas, sankcijų taikymo laikotarpis gali būti sutrumpintas, tačiau bet koku atveju jos vis tiek bus panaikintos, atlikus nustatytos trukmės bausmę. Trečia, sankcijos yra prieš Rusiją nukreiptos Vakarų atgrasinimo iniciatyvos ir persekiojimo dalis, siekiant stabdyti ją, kaip nepatogią stiprėjančią galingą valstybę,

⁶⁰ Veebel, V. (2019), Why it would be strategically rational for Russia to escalate in Kaliningrad and the Suwalki corridor, *Comparative Strategy*, 38:3, 182–197.

⁶¹ Halas, M. (2019), “Proving a negative: why deterrence does not work in the Baltics”, *European Security*, Vol. 28, No. 4, pp. 431–448.

⁶² Kuvalin, D. B. (2016), “Russian enterprises at the end of 2015: Anti-crisis activities and assessment of the impact of mutual Economic sanctions of the west and Russia”, *Studies on Russian Economic Development*, Vol. 27(3), pp. 341–358.

o Krymo aneksija buvo naudojama kaip jų taikymo pateisinimas⁶³. Pastaruoju atveju sankcijos visiškai nedings, net ir Rusijai pademonstravus pagrįstą pasirengimą bendradarbiauti ir sutikti su kompromisais.

Rusijos pasirinkimas iš šių trijų variantų, reaguojant į Vakarų sankcijas, labai priklauso nuo realiai jos politinio elito turimų pasirinkimo galimybių. Šiuo metu Vakarų sankcijų pripažinimo ar paklusnumo pasirinkimo variantas visiškai atmetamas kaip nepriimtinas Rusijai, kadangi, žvelgiant iš jos perspektyvos, aiškus sankcijų tikslas – daryti poveikį suvereniai Rusijos Federacijos įtakai, socialiniu ir ekonominiu požiūriu taikant manipuliacijas, destabilizavimą ir spaudimą. Be to, politinio elito požiūriu, šalis neteisėtai verčiama keisti dabartinę Rusijos politinę režimą. Vadovaudamiesi šia logika, Rusijos politiniai veikėjai, propaguojantys sankcijų pripažinimą, turėtų būti laikomi manipuluojamais galingų Vakarų valstybių kolaborantais.

Pasak Rusijos mokslininkų, vienintelis orus sankcijų panaikinimo būdas yra ne paklusnumas, o gebėjimas parodyti, kad šios sankcijos nedaro jokio reikšmingo poveikio Rusijai ir tik dar labiau kenkia jas taikančių šalių ekonomikai. Praktiškai Rusija daug investavo, siekdama įtikinti Europos Parlamento ir Europos Komisijos narius, kad sankcijos labai kenkia tam tikroms ES valstybėms narėms, o Rusijos ekonomija vis tiek auga (ir net sparčiau nei Vokietijos). Pastaraisiais metais kelios Rusijos mokslinių tyrimų institucijos ir grupės susitelkė į įrodymų paiešką, siekdamos patvirtinti, kad Vakarų lūkesčiai dėl sankcijų ekonominio poveikio yra klaidinantys, kupini propagandos ar net visiškai nerealūs.

Viltis, kad Rusija parodys gerą valią, siekdama gerinti santykius su Vakarais dėl noro išvengti šalies politinės izoliacijos ar ekonomikos nuosmukio, taip pat ganėtinai nerealūs. Iš esmės būtų daroma prielaida, kad Rusija bus pasirengusi paaukoti savo suverenitetą, siekdama didesnės diplomatinės įtakos ir įsitraukimo į tarptautinę areną, kas praktiškai nerealūs, nes tiesiog neatsižvelgiama į tai, kad Vakarų šalys yra tik vienos galimų partnerių, kai Rusija gali rinktis iš daugybės galimybių politiniame ir diplomatiniam žemėlapyje. Šalis turi daugybę „klientų“ ir Rusijos kaimynystėje (pavyzdžiui, Baltarusija ir Armėnija), ir kituose regionuose (tokiuose kaip Venesuela Lotynų Amerikoje). Be to, ji turi įtakingų ir technologiškai pažengusių ekonominių partnerių prie pat savo sienų (tokių kaip Kinija) ar šiek tiek toliau (pavyzdžiui, Indija).

Galiausiai ne mažiau svarbu ir tai, kad Rusijos mokslininkai taip pat atkreipia dėmesį į paradoksą, jog veiksmingos sankcijos neįmanomos, kai santykiai tarp jas taikančių šalių ir tikslinės šalies riboti (pavyzdžiui, būtent

⁶³ Fituni, L. L. (2019).

toks yra JAV ir ES sankcijų, nukreiptų prieš Iraną, Šiaurės Korėją ir Venesuelą, atvejis), nes jų poveikis stipriausias, kai tikslinės šalies ekonomika ir pramonė išsivysčiusi, o prekybos santykiai su būsima sankcijas taikysiančia šalimi intensyvūs. Tuo remdamiesi, rusai daro išvadą, kad Rusijai saugumo požiūriu racionaliau būtų nestiprinti santykių su Vakarų šalimis, kurios gali „piktnaudžiauti“ tarpusavio prekybos santykiais, siekdamos „šantažuoti ir manipuliuoti sankcijomis“.

Diskusija ir išvados: lūkesčių koregavimas ar metodų keitimas?

Šiandien ES ir NATO grindžia savo santykius su Rusija trimis pagrindiniais ramsčiais: normatyvine galia, atgrasinimu ir sankcijomis. Vis dėlto nė vieno iš šių terminų reikšmė rusų kalba nėra aiški ir lengvai suprantama, o šalies psichologinis modelis iš dalies nesutampa su Vakarų šalių psichologiniu modeliu, todėl nelabai tikėtina, kad šiuos tris elementus pavyks sėkmingai pritaikyti praktikoje. Taigi, nenuostabu, kad Rusija nevykdo Vakarų „reikalavimų“, nesupranta, kokio elgesio iš jos tikimasi, ir nereaguoja taip, kaip Vakarai norėtų. Atsižvelgiant į esminius tarptautinio stabilumo ir daugiašalių institucijų vaidmenų skirtumus, realūs teigiami rezultatai dar mažiau tikėtini.

Dėl to tiek Maskvos, tiek Vakarų šalių sostinių politikos formavimo diskursai buvo iškreipti dėl abipusių klaidingų sampratų, atvaizdų kreivuose veidrodžiuose ir kitai pusei priskiriamų neegzistuojančių ketinimų ir pajėgumų. Nors, pavyzdžiui, gali iš dalies sutapti Vakarų ir Rusijos atgrasinimo koncepcijos, nes yra didžiulė sritis, kurioje jos veikia kaip „lygiagrečiuose pasauliuose“. Be to, didelė strateginės kultūros, derinamos su atgrasinimu, dalis plėtojama ne dėl veiklos ar funkcinių tikslų, bet siekiant įtikti vietos politiniam ar kariuomenės elitui⁶⁴.

Šis tyrimas parodė, kad, ES ir NATO siekiant žengti į priekį santykių su Rusija pažangos atveju, reikės pripažinti ir suprasti daugybę iššūkių ir trūkumų. Šio tyrimo lingvistinėje dalyje padaryta išvada, kad terminų, kuriems anglų kalboje yra priskirta aiški ir suprantama reikšmė, gali nepavykti lygiai taip pat išversti į rusų kalbą. Taip pat išlieka ir veidrodinio efekto galimybė: rusiški žodžiai gali būti išverčiami į anglų kalbą ne taip, kaip to tikisi rusai. Be to, taip pat derėtų atsižvelgti į tai, kad kalba apima ne tik žodžių reikšmes, bet

⁶⁴ Veebel, V. (2018a), NATO options and dilemmas for deterring Russia in the Baltic States, *Defence Studies*, 18 (2).

ir komunikacinių dalių statusą. Vėlgi, pakeitimų gali atsirasti komunikuojant ir verčiant. Pavyzdžiui, nors Rusijos patronavimas nebūtinai gali būti numatytas Vakarų analitikų ar politikos formuotojų planuose, išvertus į rusų kalbą, idėjinio turinio pobūdis gali įgauti rusams, vietos politiniam elitui, visuomenei ir kultūrai nepriimtina formą.

Iš esmės yra du galimi dabartinės situacijos sprendimo būdai. Vakarai galėtų arba pakoreguoti idėjinį turinį taip, kad jis būtų priimtinas ir suprantamas Rusijai, arba galėtų viltis teoriškai arba taikiai, arba jėga pakeisti Rusijos visuomenę ir politinius lyderius ir priversti juos mąstyti ir jaustis taip, kaip Vakarams to reikia ir kaip jie to nori. Vis dėlto pasirodė, kad pakeisti tikslinės šalies atgyvenusią mąstyseną ir jos politinį režimą sunku. Rusija paprasčiausiai nepasiduoda dabartiniam Vakarų atgrasinimo ir normatyviniam modeliui. Taigi, ką Vakarai turėtų daryti?

Yra trys priežastys, kodėl labai mažai vilčių siejama su patikimu atgrasinimu, kaip ilgalaike tvaria santykių su Rusija koncepcija. Pirma, lingvistiniu aspektu jo nepavyksta perteikti rusų kalba kaip aktyvaus ar pozityvaus tipo elgesio. Antra, kultūros atžvilgiu su juo siejamas stiprus patronuojantis ir dominuojantis poveikis, nukreiptas į tikslinę šalį. Trečia, Rusijos visuomenė – nuo politinio iki akademinio elito – laikosi vieningos nuomonės, kad atgrasinimo priemonės negali turėti įtakos Rusijos vadovams ir taip neturėtų būti. Šie trys aspektai sudaro sunkiai nutraukiamą kumuliacinį poveikį. Istoriniu požiūriu Rusijoje yra daug pavyzdžių, kai vietos vadovai buvo pašalinti iš einamų pareigų už tai, kad „už grašius pardavė Tėvynę“, ir vos keli pavyzdžiai (kaip Michailo Gorbačiovo ir Boriso Jelcino laikai), kai Rusija viešai pripažino Vakarų viršenybę ir sutiko su būtinybe laikytis Vakarų vertybių, o jie vis tiek liko valdžioje. Taigi, pasak Andrejaus Kolesnikovo, jei Rusijos politiniai lyderiai viešai parodytų, jog jaučia bent menkiausią baimę ar atgrasinimo poveikį, tai galėtų paskatinti procesą, kurio metu Rusijos politinis elitas prarastų rusų pasitikėjimą⁶⁵. Rusiją galima atgrasinti tik jai suprantama kalba, ir ji turi suprasti, kad egzistuoja tikėtina grėsmė. Vis dėlto vienintelė pagrįsta Rusijos reakcija, kurios šiuo atveju galima tikėtis, yra išteklių telkimas ir konfrontacija, taikant visas turimas priemones.

Iš šių trijų elementų, atrodo, mažiausia tikimybė, jog Rusijos politikai ir visuomenės nariai pripažins normatyvinę galią (kartu su išorinio valdymo koncepcija). Normatyvinės galios koncepciją perteikti rusų kalba lingvistiškai sudėtinga, nes ji siejama su neigiamu dominavimo ir nepagarbos atspalviu.

⁶⁵ Kolesnikov, A. (2016), Do Russians want war? Carnegie Moscow Center, June 2016, https://carnegieendowment.org/files/Article_Kolesnikov_2016_Eng-2.pdf

Kai kurie rusų mokslininkai net pabrėžia, kad ES (arba NATO) normatyvinės galios atmetimas yra aiškus ir suprantamas Rusijos ženklas, įrodantis, kad jos suverenumas ir galia nenukentėjo. Paradoksalu tai, kad teigiama, jog net ir paprastai proeuropietiškomis grupėms Rusijoje dažnai lieka neaišku, kokios vertybės ir kieno interesai yra propaguojami⁶⁶.

Priešingai, yra nedidelė tikimybė, kad sankcijų taikymas gali būti sėkmingas. Viena vertus, Rusija naudojo panašias priemones savo kaimynių atžvilgiu, todėl tokia šalis negali kvestionuoti sankcijų teisėtumo ar realaus ekonominio ir politinio poveikio. Kita vertus, kadangi sankcijos turi įtakos Rusijos ekonomikai ir šalies konkurencingumui, net jei šis poveikis nedidelis, nepriklausomai nuo to, ar visuomenė tai supranta, Rusija taip pat yra suinteresuota siekti savi-tarpio supratimo ir ieškoti kompromisų šiuo klausimu. Lingvistiškai situacija sudėtingesnė, nes kai kuriems Rusijos visuomenės nariams sankcijos reiškia baudimą ir poveikio darymą, nereikalaujant keistis ar nusileisti, o kitiems tai reiškia tiesiog kenksmingas sąlygas, kurios bus pašalintos, radus kompromisą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad ateities perspektyvos vis dar neaiškios. Darant prielaidą, kad Vakarų šalys norėtų sėkmingai vykdyti savo veiksmus ir lemti politinius ir socialinius pokyčius Rusijoje, jos turi suprasti, jog nacionalinės šlovės idėja ir demonstruojama pagarba jai, kaip galingos didžiosios valstybės centrui, yra viena iš nedaugelio tautinių dorybių, kurią vertina dauguma Rusijoje gyvenančių žmonių. Atrodo, kad kitas svarbus aspektas yra tai, kad abipusius signalus reikia suvokti ir suprasti teisingai. Dažniausiai signalai suprantami neteisingai dėl lingvistinių ir psichologinių priežasčių. Akivaizdu, kad tai dvipusis kelias, todėl ši sąlyga taikoma ir pačios Rusijos elgesiui. Pavyzdžiui, Maskva kelis kartus išreiškė neapsimestinį nusivylimą, kad Vakarai priskiria šaliai, tokiai kaip Rusija, neegzistuojančius strateginius tikslus Baltijos šalyse, Ukrainoje ir Sirijoje⁶⁷. Vakarų šalių atsakas po Rusijos prievartos veiksmų yra priešingas nei Maskvos lūkesčiai ir norimas galutinis rezultatas. Atrodo, jog, Rusijos požiūriu, daroma prielaida, kad siunčiami signalai, įskaitant sustiprintą spaudimą visose srityse, informuoja apie Rusijos gebą ir pajėgumą elgtis ryžtingai. Vis dėlto, cituojant Kristiną Ven Bruusgaard, išlieka klausimas, „ar priešininkas supras atgrasinimo idėjinį turinį taip, kaip jis perteiktas Rusijos koncepcijoje“⁶⁸. O mėgėjų vertėjų raštu ir žodžiu galima rasti abiejose konflikto pusėse. Taigi, Vakarų ekspertams planuojant ilgalaikę strategiją, derėtų atsižvelgti į tai, kad rusai iš esmės turi du pasirinkimo variantus – paklusnumą

⁶⁶ Romanova, T. (2016).

⁶⁷ Veebel, V. and Ploom, I. (2019), Are the Baltic States and NATO on the right path in deterring Russia in the Baltic?, *Defense & Security Analysis*, 35:4, 406–422.

⁶⁸ Ven Bruusgaard, K. (2016).

---

ir strateginę konkurencinę kovą, t. y. laikytis Vakarų paradigmos, o tai reikštų vadovavimąsi Vakarų nustatytais taisyklėmis, arba rasti alternatyvų modelį, kuris nebūtų toks įmanrus, tačiau jie galėtų jį naudoti užtikrintai ir imdamiesi iniciatyvos⁶⁹.

Galiausiai ne mažiau svarbu, ir to nederėtų pamiršti, kad „praleidimo verčiant“ poveikį gali lemti ne tik vertimas iš vienos kalbos į kitą ar jo turinio perkėlimas iš vienos vertybių sistemos į kitą, bet ir perėjimas nuo asmeninio prie bendro suvokimo ar net galutiniame etape, atvirkščiai, nuo bendro prie asmeninio lygio. Negalima atmesti ir to, kad akcentai taip pat vaidina svarbų vaidmenį. Pavyzdžiui, nors ES ir NATO labiau orientuojasi į idėjinio turinio esmę, rusams už ją gali būti net svarbesnis idėjinio turinio pateikimo būdas.

2020 m. vasaris

---

⁶⁹ Žr. pvz., Dmitry Adamsky publikacijas.